

ОРГАНИЗИРАНА ПРЕСТЪПНОСТ – ОТ ЗАПЛАХАТА КЪМ РИСКОВОТО МИСЛЕНЕ

Рада Смедовска-Тонева¹

Резюме: Организираната престъпност се е превърнала в едно изключително мощно понятие, което стои в основата на множество политики, насочени към нейното противодействие. Редица държави, с изострена чувствителност към проблема, влагат значителни ресурси – законодателни, институционални, финансови и човешки, с цел да се противопоставят на този феномен. Тогава обаче изниква въпросът срещу какво насочват усилията си, какво вземат предвид, как гледат и как възприемат организираната престъпност. Законодателните действия най-често минават през създаването на специализирани институционални инструменти (разследващи структури или специализирани съдилища), чрез които се предполага, че борбата с този вид престъпност би била по-успешна и ефектив-

на. Преди да се пристъпи към конкретни институционални и структуроопределящи действия обаче, за всяка една от държавите е важно да определи по какъв начин гледа на този социален проблем и как го възприема. Не толкова от понятийна гледна точка, колкото от стратегическа – дали като заплаха, дали като риск или като нещо трето. В зависимост от това политиките за контрол и ограничаване на организираната престъпност биха имали различна насоченост. Настоящият текст има за цел да илюстрира именно това, че поставянето на този тип неконвенционална престъпност на плоскостта на риска преобръща институционалното мислене и от реактивно то би следвало да стане превантивно.

Ключови думи: организирана престъпност, национална сигурност, заплаха, риск

Увод

Организираната престъпност се е превърнала в едно изключително мощно понятие, което стои в основата на множество политики, насочени към нейното противодействие. Редица държави, с изострена чувствителност към проблема, влагат значителни ресурси – законодателни, финансови и човешки, с цел да се противопоставят на този феномен. Тогава обаче изниква въпросът срещу какво насочват усилията си, какво вземат предвид, как гледат и как възприемат организираната престъпност. Един от емблематичните магистрати в Италия – Джовани Фалконе, убит в бомбен атентат, организиран от италианската мафия през 1992 г., казва, че „ако искаме ефективно да се борим срещу мафията, не трябва да

¹ Главен асистент, д-р, Институт по философия и социология към Българската академия на науките (БАН), хоноруван преподавател в департамент „Право“, Нов български университет, ел. поща: smerada03@gmail.com.

я превръщаме в чудовище и да я сравняваме с октопод. Ние просто трябва да признаем, че тя прилича на нас“².

Твърдението, че няма унифицирано разбиране, нито обща дефиниция за организираната престъпност, сякаш е станало банално. Тенденцията, която се наблюдава в научната литература, се изразява в стремежа към свеждане на различните гледни точки и схващания за този феномен до две-три течения, модели и теории. Всеки се мъчи, опирайки се и избирайки между добре очертани, но малобройни концепции, да се опре на дадено схващане с цел да допринесе за разбирането на организираната престъпност. Дори в научните среди все още липсва единство по отношение на това дали организираната престъпност трябва да се мисли повече през характера на престъпните дейности или през престъпни играчи, които се сдружават в криминални организации, с добре определена колективна идентичност и вътрешно разпределение на задачите. Всъщност се смята, че тези две алтернативни схващания са неразривно свързани, поради което, и в Америка, и в Европа, понятието „организирана престъпност“ се отнася едновременно до група от хора, извършващи престъпления, и съвкупност от престъпни действия.³

Разнообразието от схващания показва, че всеки е склонен да вижда в понятието „организирана престъпност“ различни неща. И това вероятно е така, защото самото то не обозначава ясен и кохерентен феномен. Вследствие на това сме свидетели на непрестанен дебат, който вероятно ще продължи и в бъдеще и който недвусмислено илюстрира, че остава голяма доза несигурност и неяснота по отношение на същността на понятието „организирана престъпност“. То е изключително аморфно поради своя сложен характер и съвкупност от отделни елементи. Промениливата му природа освен това ще прави така, че то ще продължи да бъде изследвано, вероятно и броят на дефинициите ще нарасне още.

Присъщата му неяснота и фактът, че всеки може и иска да го употребява за обозначаване на нещо, върху което желае да теоретизира, успяват обаче да го превърнат в едно изключително влиятелно понятие. Някои специалисти обясняват значимостта му в днешно време с падането на Берлинската стена и разпада на Съветския съюз, когато възниква нуждата от поява на нов враг и тогава организираната престъпност запълва този вакуум.⁴ Освен това малко по-късно, с появата на дискурса за транснационалната организирана престъпност, употребата на понятието става още по-интензивна, защото за всички то служи да назове един общ за повечето държави проблем, без обаче това да изисква посочване на конкретна и ясно дефинирана специфика за всяка държава.

Въпреки че за назоваването на този феномен използваме един и същи термин, в отделните държави, в зависимост от неговите специфики, то се концептуализира по различен начин. На фона на тази разнообразна понятийно-теоретична реалност държавите са длъжни да разработват различни политики, насочени към противодействието на организираната престъпност. Тези политики за контрол и редукция на организираната престъпност се сблъскват с една немалка трудност – те трябва да преодолеят тази неяснота. Законодателните действия най-често минават през създаването на специализирани институционални инструменти (разследващи структури или специализирани съдилища), чрез които се смята, че борбата с този вид престъпност би била по-успешна и ефективна. Преди да се пристъпи към конкретни институционални и структуроопределящи действия обаче, за всяка една от държавите е важно да определи по какъв начин гледа на този социален проблем и как го възприема. Не толкова от понятийна гледна точка, колкото от стратегическа – дали

² Jamieson, A. (2000). *Antimafia. Italy's Fight Against Organized Crime*. Macmillan Press Ltd., 15.

³ Paoli, L. (2010). *Problems of Methodology and Research*. Conference Proceedings, RiskMonitor, 54–63.

⁴ Ibid.

като заплаха, дали като риск, или като нещо трето. В зависимост от това политиките за контрол и ограничаване на организираната престъпност биха имали различна насоченост. Настоящият текст има за цел да илюстрира именно това, че възприемането на организираната престъпност като заплаха или риск преобръща институционалното мислене и от реактивно то би следвало да се превърне в превантивно. Разбира се, специализираните институции ще продължат да съществуват, но техните институционални образи биха били по-ясно очертани, постигайки вероятно и по-голяма ефективност.

1. Секюритизацията на проблема *организирана престъпност*

Много анализатори и изследователи разглеждат организираната престъпност като особено сложна и тежка форма на престъпна дейност. До началото на 90-те години на миналия век на нея се гледа като на проблем, с който следва да се занимават основно правоприлагащите институции. Постепенно обаче виждането за този тип престъпност започва да се трансформира и тя се превръща в сложен социален феномен, който застрашава непосредствено обществата, стабилността и независимостта на правителствата, интегритета на икономиката и като цяло функционирането на демокрацията. Така в САЩ постепенно реториката за организираната престъпност навлиза в сферата на националната сигурност. Автори споделят мнението, че се осъществява замяна на заплахите – заплахата от Студената война се замества със заплахата от организираната престъпност.⁵

Дилемата относно начина, по който да се разглежда организираната престъпност, не успява да подмине общоевропейските и международни институции, които не остават безразлични по отношение на този феномен. Още в средата на 90-те години Европейският съвет и Европейската комисия припознават в организираната престъпност заплаха от нов тип, която се изразява във вълчичането на криминални организации в предоставянето на незаконни стоки. Така в своя първи програмен документ през 1997 г. – Action Plan to Combat Organized Crime, Съветът заявява, че организираната престъпност се е превърнала в заплаха за обществото... Престъпното поведение не е вече само въпрос на отделни лица, но и на организации, които проникват в цялото гражданско общество, а не само в неговите структури⁶. ООН от своя страна разглежда развитието и разрастването на организираната престъпност като стратегическа заплаха за правителствата, обществата и икономиките на държавите.⁷

Някои автори резонно задават въпроса „Защо искаме да отличим организираната престъпност от другите престъпни действия?“⁸. Отговорът на този въпрос би могъл да бъде в две посоки. От една страна, защото това е политическо понятие и то оправдава определени действия и средства, които държавата иска да вложи в него. Организираната престъпност е един от ключовите концепти в системата на политическото говорене. Политическият характер на определението го прави твърде зависимо от политическите играчи, съответно и институционалните политики за противодействието му. От друга, организираната прес-

⁵ Campbell, L. (2014). Organized Crime and National Security: A Dubious Connection? *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, vol. 17, No. 2, 222.

⁶ Вж. Organised Crime: Strategy for the Prevention and Control of Organised Crime. *EUR-Lex/ European Union* [online] [viewed 4.01.2024]. Available from: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/organised-crime-strategy-for-the-prevention-and-control-of-organised-crime.html>.

⁷ United Nations Office on Drugs and Crime, Action Against Transnational Organized Crime and Illicit Trafficking, Including Drug Trafficking 2011–2013.

⁸ Van Dijk, M. (2007). Discussing Definitions of Organized Crime: Word Play in Academic and Political Discourse. *HUMSEC Journal*, issue 1, 65–90.

тъпност е припозната като специфичен феномен, като вид социално поведение, което се превръща в заплаха за обществото и поради това се обособява в самостоятелна категория престъпление. Това в известна степен обяснява съществуващото многообразие от дефиниции, защото в крайна сметка всяко определение за организираната престъпност следва да се схваща контекстуално. Всяка държава и общество, в различни моменти от своето развитие, се сблъскват с различни криминални заплахи и проблеми. И съответно ги пресъздават в различни дефиниции. Въпреки това обаче все още остава отворен въпросът защо повечето изследователи използват едно и също понятие? Кое е онова нещо в организираната престъпност, което я превръща в една и съща заплаха за всички общества? Отговорът на този въпрос има две измерения. От една страна, този тип неконвенционална престъпност е директна заплаха за обществото, защото го ощетява, предоставя незаконни стоки и услуги, нарушава правилата на честната игра. Специфичността на заплахата се състои в организирания и структуриран характер на престъпността. От друга страна, организираният криминалитет по индиректен начин подкопава основите на държавната власт и нарушава принципите на правовата държава. Правният философ Густав Радбрух например казва, че властта, която няма способността да защитава народа си от нарушаване на правата, не притежава легитимното право да гради и закони⁹. Имайки предвид това твърдение и следвайки логиката, бихме могли да разсъждаваме в следната посока. Една от функциите на държавните институции е да прилагат в максимална степен добросъвестно закона и да въвеждат стандарти за неговото спазване. Организираната престъпност обаче подрива основите на държавните структури, защото тя самата не спазва законовите правила. А наличието на възможност за неспазване на нормите и усещането за безнаказаност отслабва властта и нейните способности да налага правов ред. От своя страна безнаказаността е способна да привлича хората, които биват съблазнени от възможността за неспазване на правилата. Подобна конструкция представлява голям риск за държавността. Именно поради това и организираната престъпност е обособена като самостоятелна категория явление и понятие, което представлява постоянна заплаха за обществеността и държавата.

Анализът на различните международни документи в тази сфера илюстрира тенденцията, според която институциите са в постоянно търсене относно най-подходящото определение на организираната престъпност и са склонни постоянно да добавят нови и нови прилагателни към словосъчетанието организирана престъпност. В резултат тя бива квалифицирана като международна, сериозна, тежка, чрез което се изразяват нейните трансгранични измерения и мащабите на различните видове престъпления. Често пъти организираната престъпност може да се свърже или дори да се сбърка с международната или тежката престъпност. Една от първите институции, която привлича вниманието с отношението си към организираната престъпност, е Съветът на ЕС по отношение на действията на Европол – Европейската полицейска организация, чиято цел е да координира действията на полицейските служби в отделните европейски държави в борбата им с международната организирана престъпност. Тя е създадена с решение на Съвета на Европейския съюз на 6 април 2009 г.¹⁰. Актът на Съвета е любопитен именно с терминологията, която използва – в не-

⁹ Ibid.

¹⁰ Европейската полицейска служба (Европол) е обединение, предвидено в Договора на ЕС. Действителното създаване на Европол става в периода от 1995 до 1999 г. чрез споразумение между страните членки. Споразумението за Европол влиза в сила след ратифицирането му във всички държави членки на 1 октомври 1998 г. С Европол държавите членки на ЕС преследват целта да подобрят ефективността на полицейските служби в отделните страни на Съюза и да стимулират тяхното сътрудничество за превенция и борба с тероризма, с нелегалната търговия на наркотици и други тежки форми на международната престъпност.

говото решение терминът „организирана престъпност“ е заместен с „тежка престъпност“ (от англ. *serious crime*). Тази терминологична замяна се интерпретира в посока на това, че в по-дългосрочен план действията на европейско равнище ще са насочени към сериозността и тежестта на престъпленията, т.е. на щетите, които тези престъпления нанасят. В параграф 8-и на това Решение Съветът посочва в каква посока следва да се мисли мандатът на Европол, за да може да се подобри работа му: „Целта на едно такова подобрене е да се гарантира, че Европол може да съдейства на компетентните органи в държавите членки в борбата срещу конкретни тежки форми на престъпност без настоящото ограничение, според което са необходими факти, които показват, че е замесена организирана престъпна структура“¹¹. Именно този параграф подсказва, че това вероятно може да е краят на организираната престъпност¹². Разбира се, не като явление, а като понятие. Тази терминологична смяна в политиката на ЕС се възприема по-скоро добре¹³. Смята се, че по този начин този тип престъпност се определя не от гледна точка на организацията или дейността, а от гледна точка на вредата, причинена от престъпната дейност. Въпросът в този случай е дали престъплението е достатъчно тежко, за да бъде разглеждано на наднационално ниво. Европол пояснява, че „сериозната престъпност се отнася до престъпна дейност, за която се счита, че заслужава да бъде докладвана, но която не отговаря на определението за организирана престъпна група, посочено в Рамковото решение от 2008 г.“.

Употребата на прилагателното „тежка“ повлича след себе си редица последици. Фактът, че организираната престъпност се окачествява като тежка, означава, че тя е сложен и комплексен феномен и тази комплексност следва да бъде отразена и на законово ниво.¹⁴ Означаваша също така, че тя нанася щети, които се отразяват по различен начин в индивидуален, обществен, здравен, финансов и пр. план. Транснационалният аспект на организирана престъпност също допринася за тежестта, както и нивото на комплексност на самата структурираност на организираните престъпни групи. Автори посочват, че определянето на организираната престъпност като тежка улеснява формулирането на обвинителните актове срещу деяния, които в противен случай биха се смятали за доста плаващи и неясни¹⁵. Поставянето на акцент върху „тежестта“ на престъпността обаче има и друго съществено последиствие – спомага за това да се отиде отвъд мисленето за „организирана престъпна група“ и улеснява полицейските и разследващи действия.

Това, че организираната престъпност започва да се окачествява или дори замества с прилагателното „тежка“, има значение по отношение на дискурса за националната сигурност. Тя е тежка, именно защото нанася редица щети на обществото и поради тази причина попада в областта на националната сигурност. Има многообразие от академична литература, която изследва връзката организирана престъпност – национална сигурност. Въпросът защо и до каква степен организираната престъпност представлява заплаха за националната сигурност е от първостепенно значение. Националната сигурност е основа и претекст за създаване на определени политики, закони и правила, които пряко засягат свободите и чо-

¹¹ Решение на Съвета от 6 април 2009 г. за създаване на Европейска полицейска служба (Европол) (2009/371/ПВР).

¹² Dorn, N. (2009). The End of the Organized Crime in the European Union. *Crime Law Social Change* [online], 51, 284 [viewed 12.12.2023]. Available from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-008-9156-y>.

¹³ EUCPN I Разобличаване на митове – Борбата срещу тежката и организираната престъпност.

¹⁴ Sergi, A. (2016). The Italian Anti-Mafia System Between Practice and Symbolism: Evaluating Contemporary Views on the Italian Structure Model Against Organized Crime. *Policing: A Journal of Policy and Practice* [online], vol. 10, issue 3, 194–205 [viewed 4.01.2024]. Available from: <https://doi.org/10.1093/police/pav028>.

¹⁵ Ibid.

вешките права. Затова е важно да може да се прецени реалната заплаха от организираната престъпност, за да се предотвратят злоупотребите и възприемането на прекомерни мерки. Важна е реалната преценка, защото и подценяването и надценяването на заплахата би имало негативни последици. Една от причините за заплахата е връзката на организираната престъпност с тероризма. А връзката се прави, защото двете заимстват от практиките и методите си на действие.

В днешно време има редица заплахи, които обществата разпознават, и те започват да навлизат в сферата на извънредността и да се секюритизират. Освен това, колкото в по-голяма криза е една държава, толкова повече проблеми имат тенденцията да се секюритизират, т.е. от свързани със сигурността те се превръщат в насъщни, същности за сигурността.¹⁶ Езикът на сигурността, прилаган към организираната престъпност, е улеснен от икономическата либерализация и глобализацията на икономиката. Определени сектори са по-лесни за манипулиране от незаконни предприемачи, а въздействието върху икономиката увеличава възприемането на организираната престъпност като заплаха за нациите и границите¹⁷. Процесът на секюритизация е този, чрез който дадена заплаха се идентифицира като проблем със сигурността или се „конструира“, за да създаде легитимност и авторитет за справяне с този проблем.¹⁸

Такъв е случаят с организираната престъпност, с корупцията. Именно защото е заплаха със съществени мащаби и нанася огромни щети на икономиката, политиката, обществото и гражданите, тя се е превърнала в секюритизиран проблем. Неслучайно бива развита и намира мястото си в различните стратегии и концепции в сферата на националната сигурност. Може да се каже, че тя дори представлява заплаха и за самата национална сигурност, доколкото последната се стреми да запази териториалната цялост на държавата, вътрешния мир, икономическата и политическа стабилност и т.н.¹⁹

Връзката между националната сигурност и организираната престъпност рискува да бъде критикувана, от една страна, защото би могла да се сметне за недостатъчно теоретично полезна²⁰. От друга, поради практическите си последици по отношение на разузнавателните режими, полицейските реакции и превантивните контрамерки. Поставянето ѝ като елемент от националната сигурност означава, че нейното ограничаване и контрол автоматично се превръщат в приоритет на политиките за национална сигурност. Именно тук е чувствителният момент, защото вкарването на компонента национална сигурност в дискурса за организираната престъпност мигновено засилва разузнавателния и превантивен характер на действията, които следва да бъдат предприети. С други думи, връзката между сигурността и организираната престъпност рискува да създаде напрежение между политиките и правото. Защо? Защото в националната сигурност, най-общо казано, „царуват“ разузнавателните методи и техники, докато в наказателното право преобладават репресивните мерки, търсещи едновременно и баланса с основните човешки права и свободи.

Превръщането на организираната престъпност в заплаха подтиква държавите да търсят стратегически начини за справянето с този проблем. Някои страни и международни ор-

¹⁶ Слатински, Н. (2019). *Рискът: новото име на сигурността*. София: Изток-Запад, 34.

¹⁷ Вж. Friman, H., P. Andreas (1999). *The Illicit Global Economy and State Power*. Rowman & Littlefield Publishers.

¹⁸ Вж. Waever, O. (2007). Securitization and Desecuritization. In: *International Security: Widening Security* [online], vol. 3, ed. by B. Buzan and L. Hansen, 4 vols, 66–99 [viewed 4.01.2024]. Available from: https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/872615/mod_resource/content/1/Waever.pdf.

¹⁹ Sergi, A. Op. cit.

²⁰ Campbell, L. Op. cit.

ганизации въвеждат инструмента на т.нар. оценка на заплахите от организираната престъпност в стремежа си по-добре да разберат същността на заплахата и да определят начините, по които следва да ѝ отговорят. Този тип документи правят опит да систематизират различни по характер данни за организираната престъпност и да определят бъдещите тенденции по отношение на нейното развитие. Пионер в това отношение е Великобритания, която през 2006 г. публикува доклад оценка на заплахите от организираната престъпност. Докладът представлява публичен документ (има и правителствена версия), който има за цел едновременно да информира обществото за начините, по които този вид престъпност ги заплашва, и да измери щетите, които тя нанася в различните сектори. Впоследствие подобни документи се създават и в други държави, например Белгия, Швеция, Германия, Холандия и др. България също се вписва в тази тенденция, но докладите са резултат от усилията на неправителствения сектор. Въпреки многократните призови за възприемането на тази практика от националните институции, това все още не е факт²¹.

На регионално ниво ЕС започва да изготвя Оценка на заплахите от организираната престъпност (ОСТА), които в контекста на терминологичните развития, посочени по-горе, след време прерастват в оценка на заплахите от тежката и организирана престъпност (SOСТА). Службата по наркотиците и престъпността на ООН от своя страна се задейства на по-глобално ниво и осъществява оценка на заплахите с цел да подчертае предизвикателствата, свързани с транснационалната организирана престъпност, събирайки данни за различните организирани престъпни групи. Оказва се обаче, че акцентирайки върху групите, службата не успява да постигне голямата глобална картина, затова настоящите ѝ анализи се базират предимно върху криминалните пазари.

Този тип документи не остават без критика. Повдигат се редица въпроси относно тяхната ефективност и полезност – доколко наистина представят същността на заплахите и доколко съдействат за предприемането на мерки за противодействие срещу тях. В този контекст защо не се опитаме да се качим с още едно стъпало нагоре и да погледнем през призмата на риска – едно понятие, което често пъти върви ръка за ръка с това на заплахата, но което ярко се отличава от него и притежава свои собствени характеристики.

2. Организираната престъпност като риск

Рисковата проблематика е сравнително ново явление в областта на сигурността. Рискът постепенно започва да привлича вниманието на изследователите и в резултат – след средата на 70-те години на миналия век – тематично се развива и т.нар. социология на риска. Това се дължи на трудовете на различни автори като Улрих Бек, който разгръща идеята, че съвременното общество се превръща в общество на риска, Антъни Гидънс, немския социолог Никлас Луман, Мери Дъглас и др. С появата на рисковата социология рискът се оформя като самостоятелно понятие и започва да се разграничава от други сходни на него като несигурност/неопределеност, опасност, заплахата, предпазливост и др. В по-голямата част от случаите в научната, експертна и политическа общност тези понятия се употребяват произволно²², а тази езикова неяснота е пречка пред развитието на стратегии и политики в сферата на сигурността. Всяко едно от тези основни понятия е свързано с конкретни стратегии и политики за противодействие и с различни модели за справяне и редуциране на последици. Настоящият текст няма за цел да прави преглед на различните авторски концеп-

²¹ Вж. Доклад за оценка на заплахите от организираната престъпност (2020). *Център за изследване на демокрацията* [онлайн], 13.10 [прегледан на 4.01.2024]. Достъпен на: <https://csd.bg/bg/publications/publication/bulgarian-organised-crime-threat-assessment-2020/>.

²² Слатински, Н. Цит. съч., 476.

туализации и как то бива интерпретирано. Интересува се доколкото понятието служи за основа на разписването на институционални текстове и документи, които оценяват степента на риска от организирана престъпност.

В наши дни, десетилетия след появата на идеята за „рисковото общество“ на Улрих Бек, рискът е повече от всякога присъщ за хората и обществата – природни и технологични катастрофи, финансови кризи, епидемии, терористични заплахи – всичко това се е превърнало в част от човешкото съществуване. Освен това рискът служи за обща концептуална рамка, тъй като и хората, и институциите го използват, за да описват или овладяват различни социални проблеми.

Оценката на риска се използва в много сфери от живота като средство за информация или като метод за индивидуална или обществена превенция и защита. В институционален, политически или обществен план често пъти се говори за здравни рискове, за рискове в областта на сигурността, рискове за околната среда и пр. Рискът винаги е „за нещо“, той е „за“ икономиката, „за“ финансовата стабилност, „за“ ефективност на институциите, „за“ националната сигурност, което изразява неговия интенционален характер и насоченост към някакъв процес или състояние на нещата.²³ Рискът повлича след себе си редица негативни последици, при които щетите за държавата и обществото се оказват неизбежни. Що се отнася до организираната престъпност, най-често срещаният риск, който подлежи на оценка, е сериозността и тежестта на криминалните пазари и организираните престъпни групи, които са намесени в тях. Самата организирана престъпност, посредством криминалните пазари и престъпните групи, които ги подхранват, представлява риск за държавата в много измерения – за националната сигурност, за финансовата и икономическата стабилност, за политическата система и т.н. Затова мисленето на организираната престъпност като риск предполага политики, които целят редуциране на обществено-икономическите и политическите щети.

Казваме, че организираната престъпност е риск „за“ нещо, но тя самостоятелно като понятийна категория не е достатъчна, за да се оцени степента на съответния риск. Основният елемент, чрез който това се осъществява, е организираната престъпна група. Иначе казано, групата се оказва необходим инструмент не само за целите на наказателноправната система, за да може организираната престъпност да получи легална дефиниция, но се намесва и при измерването на нивата на риска.

Към момента повечето оценки на риска се осъществяват на базата на организирана престъпна група. Този тип документи се изготвят от правоприлагащите институции, които въз основа на познатите им криминални групи си поставят за цел да определят тези, които представляват най-сериозен риск. Степента на риска се формулира в зависимост от това какви средства използват за постигане на целите си съответните групи (насилие, корупция, внедряване, принуда и пр.). Така например Федералното бюро за разследване в САЩ работи върху азиатската, балканската, евразийската, италианската, американската и др. организирана престъпност, фокусирайки се върху криминалните групи²⁴. Разделено е на няколко звена, всяко от които се специализира в определена престъпна група – италиано-американска, евразийска, азиатска и пр. криминални предприятия.

Използването на организираната престъпна група като критерий идва от факта, че правоприлагащите структури поставят на централно място нейните ръководители и членовете, т.е. концентрират действията си много повече върху личностите. Подобен подход се определя като проблематичен, защото не спомага за ликвидирането на криминалната дейност.

²³ Попов, Ст. (2022). *Риск. Концептуална рамка*. София: Нов български университет, 59.

²⁴ US Department of Justice, 2017.

Освен това приложението му има краткосрочни резултати, тъй като отстраняването на лидерите на групата или нейните членове е временно. Те лесно могат да бъдат заместени от нови играчи. Европол например посочва в своите доклади, че са известни над 5000 организирани престъпни групи на международно ниво, обект на разследване от европейските институции. Високият им брой налага да се прави оценка спрямо нивото на риска за всяка една от тях.²⁵

Оценката на риска в практиката не е лека задача. От една страна, тя изисква мултидисциплинарен подход и експертиза от разнообразни сфери – демографски тенденции, финанси, икономика, енергетика и др.²⁶ От друга, се базира на параметри, които не е лесно да бъдат измерени с точност – например щетите, които този вид престъпност нанася. Оценката може да бъде обременена и от субективността на разследващите органи, експертите или обществото.²⁷ Данните от различните стадии от наказателния процес също може да са подвеждащи – очакването, че успешното разследване срещу членове на организирана престъпна група ще спре нейното съществуване или пък незаконните пазари, които тя владее, е до голяма степен проблематично. Успешното им преследване е в състояние да въздейства за кратко върху нейното съществуване. Елиминирането на организираната престъпна група невинаги спира контрабандните канали.²⁸

При изготвянето на оценката фундаменталният въпрос, на който трябва да се даде отговор, е „Риск от какво?“²⁹. Посочвайки, че съществуват три основни категории организирана престъпност – предоставянето на незаконни услуги, на незаконни стоки и инфилтрирането в законен бизнес, Албанезе предлага различен подход – чрез идентифицирането на рисковите стоки и пазари. Според него определянето на рисковите стоки и услуги ще насочи успешно правоприлагащите институции към съответните организирани престъпници. Ако се идентифицират правилно рисковите пазари и сфери, тогава ще се знае в кои области да се търсят криминални дейци. Освен това по този начин ще се отразят и тенденциите в развитието на криминалните пазари. Възможно е в исторически план дадени пазари да не са били криминализирани, но след време да се превърнат в такива.

Определяне на риска от организирана престъпност изисква по-скоро локални преценки, отколкото общи и глобални наблюдения. Например твърдението, че в някоя държава (САЩ, Италия или Франция и пр.) организираната престъпност е проблем, няма да е много прагматично, тъй като е твърде общо и генерализиращо и не отчита спецификите на различните територии (има региони, в които организираната престъпност не представлява сериозен проблем). За разлика от заплахата, която налага дългосрочно планиране и устойчива система от параметри, рисковете изискват много по-индивидуализирани и гъвкави подхо-

²⁵ Europol (2021). European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment. A Corrupting Influence: the Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organized Crime. *Publications Office of the European Union, Luxembourg* [online] [viewed 4.01.2024]. Available from: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf.

²⁶ Попов, Ст. Цит. съч., 22.

²⁷ Ratcliffe, J, S. Strang, R. Taylor (2014). Assessing the Success Factors of Organized Crime Groups: Intelligence Challenges for Strategic Thinking. *International Journal of Police Strategies and Management* [online], vol. 37, No. 1, 206–227 [viewed 15.12.2023]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/263246208_Assessing_the_success_factors_of_organized_crime_groups_Intelligence_challenges_for_strategic_thinking.

²⁸ World Drug Report (2010), *United Nations Office on Drugs and Crime* [online] [viewed 15.12.2023]. Available from: https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf.

²⁹ Albanese, J. (2008). Risk Assessment in Organized Crime: Developing a Market and Product-Based Model to Determine Threat Levels. *Journal of Contemporary Criminal Justice* [online], 24, 266 [viewed 15.12.2023]. Available from: <http://ccj.sagepub.com/cgi/content/abstract/24/3/263>.

ди, повече *ad hoc* анализи и оценки. Оценяването на риска налага преглед на разнородни фактори и възможности, които са променливи във времето.³⁰

Оценката на риска от организирана престъпност е изключително ценен инструмент за правоприлагащите институции, както и за други публични и частни структури, защото съдейства за това от абстрактна фигура организираната престъпност да придобие конкретни очертания. Това спомага за по-лесното осмисляне на този феномен, а оттам и за дефинирането на приоритети за противодействие и различни методи за превенция. В някои държави осъществяването на оценка на риска от организирана престъпност води до смяна на логиката в действията за нейното противодействие и вкарване на разузнавателния подход, т.нар. *intelligence-led policing*. Подход, който ясно дава представа да се разберат смисълът и значението на събирането на информация с цел ефективното противодействие на организираната престъпност. Разузнавателният характер на действията позволява да се подсилят знанията относно начина, по който организираната престъпност действа. Това от своя страна превръща решенията и действията на властите в по-информирани и съответстващи на заплахите и рисковете.

Защо обаче организираната престъпност се разглежда като риск? Това донякъде е разновидност и на въпроса, който задава Никлас Луман – какво печелим, като мислим и разглеждаме нормалните процеси в обществото през идеята за риск.³¹ Това е така, защото именно рискът позволява вмъкването на управленски компонент в политиките.³² А управлението на риска означава поставянето на акцент върху анализа и оценката с цел редуцирането на неблагоприятни и рискови обстоятелства и ситуации. В този контекст може да се тълкува и терминологичното преминаване от заплахата към риск, що се отнася до организираната престъпност. Именно защото организираната престъпност трябва да се управлява, т.е. да се анализира, идентифицира и намаляват нивата му, това налага употребата на рисковата парадигма. Разграничението между заплахата и риск в контекста на организираната престъпност е ключово по отношение на методите за справяне с този социален проблем. Ако схващаме организираната престъпност като заплахата, то институционалните и законодателните действия биха били насочени много повече към противодействието чрез реактивни мерки. Ако обаче разглеждаме този тип престъпност като риск, то тогава водещ елемент в политиките ще е превенцията и всички онези мерки, които имат за цел да редуцират нивата на риска, свързан с организираната престъпност.

И САЩ, и европейските страни разработват индивидуални или структурни мерки с цел редукция на риска, свързан с организираната престъпност – мерки, отнасящи се до прането на пари, документни измами, търговията с културни ценности и др. В Италия например се полагат усилия да се отстраняват фирми в областта на строителството, за които се смята, че някога са били свързани с организираната престъпност. Този тип мерки привличат вниманието, защото не са насочени към участниците в организираната престъпност, а към обстоятелствата и условията, които благоприятстват извършването на такъв тип криминални действия. В този смисъл подобен вид целенасочени действия на правоприлагащите органи могат да спомогнат за редуцирането на риска и да функционират превантивно, поставяйки си по-дългосрочни цели, простиращи се далеч отвъд преследването и разследването на конкретни случаи. Формулирането на политики спрямо организираната престъпност през призмата на риска е трудоемка задача, която излиза извън традиционните действия на изпълнителната и законодателната власт. Тя обаче поставя мисленето на плоскостта

³⁰ Попов, Ст. Цит. съч., 38.

³¹ Luhmann, N. (2002). *Risk: A Sociological Theory*. Routledge.

³² Попов, Ст. Цит. съч., 58.

на изпреварващите и превантивни механизми, които биха оказали сериозно влияние върху намаляването на нивата на този тип престъпност, надхвърляйки границите на конкретните разследващи действия.

Библиография

Попов, Ст. (2022). *Риск. Концептуална рамка*. София: Нов български университет.

Слатински, Н. (2019). *Рискът: новото име на сигурността*. София: Изток-Запад.

Albanese, J. (2008). Risk Assessment in Organized Crime: Developing a Market and Product-Based Model to Determine Threat Levels. *Journal of Contemporary Criminal Justice* [online], vol. 24, No. 23, 263–273 [viewed 15.12.2023]. Available from: <http://ccj.sagepub.com/cgi/content/abstract/24/3/263>.

Campbell, L. (2014). Organized Crime and National Security: A Dubious Connection? *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal* [online], vol. 17, No. 2, 220–251 [viewed 12.12.2023]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/10.1525/nclr.2014.17.2.220>.

Dorn, N. (2009). The End of the Organized Crime in the European Union. *Crime Law Social Change* [online], 51, 283–285 [viewed 12.12.2023]. Available from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-008-9156-y>.

Friman, H., P. Andreas (1999). *The Illicit Global Economy and State Power*. Rowman & Littlefield Publishers.

Jamieson, A. (2000). *Antimafia. Italy's Fight Against Organized Crime*. Macmillan Press Ltd.

Luhmann, N. (2002). *Risk: A Sociological Theory*. Routledge.

Paoli, L. (2010). *Problems of Methodology and Research*. Conference Proceedings. Risk-Monitor, 54–63.

Ratcliffe, J, S. Strang, R. Taylor (2014). Assessing the Success Factors of Organized Crime Groups: Intelligence Challenges for Strategic Thinking. *International Journal of Police Strategies and Management* [online], vol. 37, No. 1, 206–227 [viewed 15.12.2023]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/263246208_Assessing_the_success_factors_of_organized_crime_groups_Intelligence_challenges_for_strategic_thinking.

Sergi, A. (2016). The Italian Anti-Mafia System Between Practice and Symbolism: Evaluating Contemporary Views on the Italian Structure Model Against Organized Crime. *Policing: A Journal of Policy and Practice* [online], vol. 10, issue 3, 194–205 [viewed 4.01.2024]. Available from: <https://doi.org/10.1093/police/pav028>.

Waever, O. (2007). Securitization and Desecuritization. In: *International Security: Widening Security* [online], vol. 3, ed. by B. Buzan and L. Hansen, 4 vols, 66–99 [viewed 4.01.2024]. Available from: https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/872615/mod_resource/content/1/Waever.pdf.

THE ORGANIZED CRIME – FROM A THREAT TO THE RISK

Rada Smedovska-Toneva³³

Abstract: Organized crime has become an extremely powerful concept that underlies many different policies for combatting it. A lot of countries, sensitive to the problem, are investing considerable resources – legislative, institutional, financial and human – in order to counter this phenomenon. However, then the question arises as to what they direct their efforts against, what they take into account, how they perceive organized crime. Legislative actions most often go through the creation of specialized institutional instruments (investigative structures or specialized courts), through which it is assumed that the fight against this type of crime would be more successful and effective. Be-

fore proceeding to specific institutional and structural-determining actions, however, it is important for each of the countries to determine how they perceive this social problem. Not so much from a conceptual point of view, but from a strategic point of view – whether as a threat, whether as a risk or as something else. Depending on this, policies to control and limit the level of organized crime would have a different focus. This text aims to illustrate precisely that perceiving this type of non-conventional crime as a risk reverses the institutional thinking and from reactive, it should become more preventive.

Keywords: organized crime, national security, threat, risk

---

³³ Doctor of Sociology, Assist. Prof. in the Institute of Philosophy and Sociology at the Bulgarian Academy of Sciences, Part-time Lecturer at the Department of Law at New Bulgarian University, e-mail: smerada03@gmail.com.